

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه علوم سیاسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی علوم سیاسی

تأثیر جهانی شدن بر هویت ملی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی

(۱۳۵۷-۱۳۸۷): فرصت ها و چالش ها

استاد راهنما:

دکتر احمد جالینوسی

استاد مشاور:

دکتر امیر مسعود شهرام نیا

پژوهشگر:

نادیا همگانمراد

اطلاعات برآورد شده
تسبیح مدرک

۱۳۸۸ / ۴ / ۶

اسفند ماه ۱۳۸۷

۱۱۴۸۸۳

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

شبهه نگارش پایان نامه
روایت شده است
تعمیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه علوم سیاسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی علوم سیاسی خانم نادیا همگانمراد

تأثیر جهانی شدن بر هویت ملی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی

(۱۳۵۷-۱۳۸۷): چالشها و فرصتها

در تاریخ ۱۷.۱۲.۸۷ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه «ک.ک.ب.» به تصویب نهایی رسید.

امضا	با مرتبه ی علمی	استادیار	دکتر احمد جالینوسی	۱- استاد راهنمای پایان نامه
امضا	با مرتبه ی علمی	استادیار	دکتر امیرمسعود شهرام نیا	۲- استاد مشاور پایان نامه
امضا	با مرتبه ی علمی	استادیار	دکتر علیرضا آقاچسینی	۳- استاد داور داخل گروه
امضا	با مرتبه ی علمی	استادیار	دکتر مهدی ادیبی	۴- استاد داور خارج از گروه

امضای مدیر گروه

سپاسگذاری:

از کمال های بی دریغ علمی و معنوی استاد ارجمندم جناب آقای دکتر احمد جالبینوسی و
مشاوره های ارزشمند استاد و کرامتقدم جناب آقای دکتر امیر مسعود شرام نیادرتدوین این
پایان نامه کمال قدردانی و تشکر را دارم.

تقدیم به:

روح مهربان مادرم

و برادرم که جوان بود

چکیده

رساله‌ی حاضر به منظور شناخت و بررسی آثار شدن بر هویت ملی ایرانی بین سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۸۷ به رشته تحریر درآمده است و چارچوب نظری مورد استفاده در این رساله بر پایه نظریات آنتونی گیدنز در مورد جهانی شدن و فرهنگ می باشد. گیدنز جهانی شدن را جزئی از روند مدرنیته می داند و معتقد است همه‌ی فرهنگ‌ها و مذاهب در تولید تمدنی جدید (در عرصه فرهنگ جهانی) دخالت دارند.

در این رساله اشاره شد که هویت ملی ایرانی متأثر از ایرانیت، اسلامیت و مدرنیته می باشد این در حالی است که هویت ایرانی از استمراری سه هزار ساله برخوردار است و هویتی جعلی و ساخته شده نیست، بلکه هویت ایرانی بر مبنای اسطوره‌های ایرانی- شیعی شکل گرفته است که توسط زبان فارسی در طول سده‌های متمادی استمرار یافته است. هدف اصلی این پژوهش تبیین آثار جهانی شدن بر هویت ملی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۷-۱۳۸۷) می باشد. تبیین آثار جهانی شدن بر انسجام و یا انفکاک مؤلفه‌های هویت ملی در ایران در راستای سه مفهوم ایرانیت، اسلامیت و مدرنیته و تبیین و تحلیل فرصت‌ها در چالش‌هایی که جهانی شدن فراروی هویت ملی ایرانی قرار داده است، به عنوان اهداف فرعی این پژوهش مطرح شده‌اند.

در مقام نتیجه‌گیری به نظر نگارنده ایرانیان از یکسو ملتی هستند که از میراث بسیار غنی هویتی و فرهنگی برخوردارند و از سوی دیگر به نظر می رسد نسل جوان امروز ایرانی قصد دارد در جهان جدید نقشی فعال ایفا کند. اما برای ایفای نقش فعال و مولد در عرصه هویت و فرهنگ جهانی و در یک کلام تمدن‌سازی در درجه اول باید نسبت به میراث غنی ایرانی- اسلامی خودآگاهی داشته باشد و در درجه دوم مدرنیته و جهانی شدن را بشناسد و از مدرنیته چگونگی مواجهه و تعامل با جهانی شدن را رقم خواهد زد.

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی- تحلیلی و با ابزار کتابخانه‌ای است.

کلید واژه‌ها: جهانی شدن، فرهنگ، هویت، هویت ملی، هویت ملی ایرانی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- کلید واژه ها	۱
۱-۲- شرح و بیان مسأله پژوهشی	۳
۱-۳- پیشینه تحقیق	۷
۱-۴- اهداف تحقیق	۱۰
۱-۵- اهمیت و ارزش تحقیق	۱۰
۱-۶- کاربرد نتایج تحقیق	۱۰
۱-۷- فرضیه ها یا سؤال های تحقیق	۱۱
۱-۸- روش تحقیق	۱۱
۱-۹- ابزار گردآوری داده ها	۱۲
۱-۱۰- ابزار تجزیه و تحلیل	۱۲

فصل دوم: چشم انداز نظری تحقیق

مقدمه	۱۳
۱-۲- تعاریف مختلف از جهانی شدن	۱۵
۲-۲- ابعاد و مصداق های جهانی شدن	۱۷
۱-۲-۲- جهانی شدن اقتصادی	۱۷
۲-۲-۲- جهانی شدن سیاسی	۱۸
۳-۲-۲- جهانی شدن فرهنگی	۱۹
۳-۲- نظریه های جهانی شدن	۲۱
۴-۲- جمع بندی	۲۶
۵-۲- مفهوم و تعاریف فرهنگ	۲۷
۶-۲- هویت ملی	۲۹
۷-۲- ابعاد هویت ملی	۳۱
۸-۲- جمع بندی	۳۲

فصل سوم: جهانی شدن فرهنگ و هویت

مقدمه	۳۳
۱-۳ جهانی شدن فرهنگ	۳۴
۱-۱-۳- نگاه بدبینانه: یکسان سازی فرهنگی، امپریالیسم فرهنگی	۳۵
۱-۱-۳-۱- گسترش تجدد غربی	۳۶
۱-۱-۳-۲- جهانگیر شدن فرهنگ مصرفی	۳۷
۱-۱-۳-۳- جهانی شدن فرهنگ امریکایی	۳۸
۱-۳-۲- خوش بینان: تنوع فرهنگی، چندگانگی فرهنگی	۳۹
۱-۳-۳- جمع بندی	۴۱
۱-۳-۴- کالاهای فرهنگی و مبادلات فرهنگی	۴۱
۱-۳-۵- مبادلات فرهنگی در عصر جهانی شدن	۴۳
۱-۳-۶- جمع بندی	۴۵
۳-۲- هویت ملی، هویت ایرانی، بررسی چگونگی مواجهه هویت ایرانی با مدرنیته	۴۸
۳-۲-۱- هویت ملی، هویت ایرانی	۴۹
۳-۲-۲- هویت ملی	۵۱
۳-۲-۳- هویت ایرانی	۵۱
۳-۲-۴- شاهنامه و هویت ایرانی	۵۳
۳-۲-۵- هویت اسلامی- شیعی	۵۶
۳-۲-۶- مدرنیته و ایرانیان	۶۰
۳-۲-۶-۱- آغاز مدرنیته ایرانی	۶۱
۳-۲-۶-۲- مواضع سه گانه تجدد گرایان در ایران	۶۲
۳-۲-۶-۳- تجدد ستیزان	۶۴
۳-۲-۷- جمع بندی	۶۷

فصل چهارم: بررسی تأثیر جهانی شدن فرهنگ بر هویت ملی ایران با تأکید بر آراء آنتونی گیدنز

مقدمه	۷۰
-------	----

- ۱-۴ بررسی نظریه آنتونی گیدنز در مورد جهانی شدن ۷۱
- ۱-۱-۴ جهانی شدن: بسط جهانی مدرنیته ۷۲
- ۱-۱-۱-۴ مدرنیته و تحول زندگی اجتماعی ۷۲
- ۲-۱-۱-۴ دگرگونی زمان و مکان (فاصله گیری زمانی و فضایی) ۷۲
- ۳-۱-۱-۴ از جا کندهی ۷۴
- ۲-۱-۴ بررسی مفهوم و ابعاد جهانی شدن از دیدگاه آنتونی گیدنز ۷۵
- ۱-۲-۱-۴ مفهوم جهانی شدن ۷۵
- ۲-۲-۱-۴ ابعاد و شاخص های جهانی شدن ۷۶
- ۳-۲-۱-۴ چشم انداز هویت و فرهنگ در عصر جهانی شدن ۷۸
- ۳-۱-۴ جهانی شدن و انقلاب ارتباطات ۷۹
- ۴-۱-۴ تحول در زندگی روز مره ۸۰
- ۵-۱-۴ احیاء فرهنگ های محلی ۸۱
- ۶-۱-۴ راه سوم ۸۱
- ۷-۱-۴ جمع بندی ۸۴
- ۲-۴ جهانی شدن و هویت ملی ایرانی ۸۵
- ۱-۲-۴ انقلاب اسلامی و هویت ایرانی ۸۷
- ۱-۱-۲-۴ گسترش و استیلای ایدئولوژی اسلام گرا و هویت انقلابی - اسلامی ۸۸
- ۲-۱-۲-۴ دوران سازندگی و تعدیل در استیلای هویت اسلامی ۸۸
- ۳-۱-۲-۴ گفتمان دموکراتیک و هویت های متکثر در عصر جهانی شدن ۸۹
- ۴-۱-۲-۴ عصر ما بعد انقلابی ۹۰
- ۲-۲-۴ معضله سازگار سازی عناصر هویتی ۹۱
- ۳-۲-۴ چالش های تجدید فرا روی هویت ایرانی ۹۲
- ۴-۲-۴ جهانی شدن فرهنگ ، فرصت ها و چالش ها ۹۳
- ۱-۴-۲-۴ چالش های جهانی شدن فرهنگ فرا روی هویت ملی ایرانی ۹۴
- ۱-۱-۴-۲-۴ دسترسی نابرابر به تکنولوژی اطلاعات و استیلای رسانه های غربی ۹۴
- ۲-۱-۴-۲-۴ بحران هویت و تهاجم فرهنگی ۹۷
- ۲-۴-۲-۴ فرصت های جهانی شدن فرهنگ فرا روی هویت ملی ایرانی ۹۹

۹۹ تعامل و تبادل فرهنگی ۱-۲-۴-۲-۴
۱۰۰ گفت و گوی تمدن ها ۲-۲-۴-۲-۴
۱۰۲ گسترش و تثبیت هویت و فرهنگ ایرانی در حوزه ی فرهنگ فارسی زبانان ۳-۲-۴-۲-۴
۱۰۳ جمع بندی ۵-۲-۴
۱۰۸ بررسی راهکارهای تقویت هویت ملی در برابر جهانی شدن ۶-۲-۴
۱۱۰ جمع بندی و نتیجه گیری.....
۱۱۴ منابع و مأخذ.....

فهرست جداول

صفحه

عنوان

۲۷	جدول ۱-۲: تعاریف اندیشمندان از جهانی شدن
۲۹	جدول شماره ۲-۲: تعاریف اندیشمندان از فرهنگ
۳۲	جدول ۳-۲: تعاریف اندیشمندان از هویت ملی
۸۳	جدول ۱-۴: برنامه راه سوم

فهرست شکل‌ها

صفحه

عنوان

شکل ۳-۱- منبع (پویان، ۱۳۸۶: ۳)..... ۶۱

شکل ۴-۱- منبع: (سلیمی، ۱۳۸۴: ۲۶۰)..... ۷۸

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- کلید واژه ها

جهانی شدن^۱

جهانی شدن عبارت است از فرایند فشرده‌گی فزاینده زمان و فضا که بواسطه آن مردم دنیا کم و بیش و به صورتی نسبتاً آگاهانه در جامعه جهانی ادغام می شوند. (بابایی: ۱۳۸۲: ۲۵۲). این فرایند از دو جنبه قابل بررسی است. جنبه ای که تبدیل سیاره زمین به خانه مشترک افراد بشر و تلاش عقل و خرد برای درک جهان را در نظر دارد و جنبه ای که به صورت استعمارگری و امپریالیسم ظاهر می شود (آقا بخشی، ۱۳۸۳: ۱۷۵). هر چند جهانی شدن دارای ابعاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، امنیتی و زیست محیطی است ولیکن گروهی از پژوهشگران جهانی شدن را اساساً پدیده ای اقتصادی می دانند این در حالی است که گروهی دیگر آن را با ابزار اجتماعی-سیاسی

^۱ -Globalization

بررسی می کنند. (هودشتیان ۱۳۸۰: ۴۴). اصطلاح جهانی شدن بخصوص در اقتصاد سیاسی بین الملل و مطالعات فرهنگی رواج دارد (ایوانز ونونام، ۱۳۸۱: ۳۰۹).

فرهنگ^۱

روش زندگی کردن و اندیشیدن است و حاصل می شود از مجموع دانسته ها و تجربه ها و اعتقاد های یک قوم استنتاجی است که ملتی در طی قرن های متمادی از دریافت های خود از زندگی کرده است (اسلامی ندوشن، ۱۳۷۱: ۳۵). که از طریق آن ظرفیت تفکر نمادین انسان در روابط و کنش های معنا دار او در عرصه های مختلف سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را می توان تفسیر کرد (کاظمی، ۱۳۸۰: ۱۲).

هویت^۲

به معنی چیستی و کیستی که از نیاز طبیعی انسان به شناخته شدن و در پیوند با چیزی یا جایی بر می آید. این نیاز به وابستگی، ریشه ای ذاتی یا غریزی در انسان است (مجتهد زاده، ۱۳۸۵: ۴). که به ظاهر متناقض به کار می رود نخست به معنای همسانی و یکنواختی مطلق و دوم به معنای تمایزی که در برگرفته ثبات یا تداوم در طول زمان است (گل محمدی، ۱۳۸۱: ۲۲۲). احساس هویت از مجموعه متفاوت احساس ها ترکیب می شود مانند: احساس وحدت، هم سازی، تعلق، ارزش، استقلال و احساس اعتماد سازمان یافته بر محور اراده موجود. می توان از هسته های متعدد هویت فردی، گروهی، قومی و ملی نام برد (شیخاوندی، ۱۳۸۰: ۹). هویت با یکسانی، شباهت و برابری همراه است (آشوری، ۱۳۸۰: ۳۲۲).

هویت ملی^۳

هویت ملی نوعی احساس وابستگی و تعلق است که جمعیتی از انسانها در یک چار چوب جغرافیای خاص به مجموعه ای از عناصر جمعی حیات مشترکشان در تداوم تاریخی از خود نشان می دهد (ثلاثی، ۱۳۸۵: ۲). مهمترین عناصر و نمادهای ملی که سبب شناسایی و تمایز می شوند عبارتند از: سرزمین، دین و آئین، آداب و مناسک، تاریخ، زبان و ادبیات، مردم و دولت (یوسفی، ۱۳۸۰: ۱۷). اولین وظیفه یک نظام سیاسی ایجاد هویت ملی در میان جمعیت زیر حاکمیت خویش است و اولین قدم در این راه جامعه پذیری یا انتقال مفاهیم، ارزشها و

1 - Culture

2 - Identity

3 - National identity

دیگر تصورات جمعی به فرد است. هویت ملی قسمتی از نظام فرهنگی است که در شخص به خود آگاهی و حضور مستمر می رسد و جزیی از شخصیت او می شود (نقیب زاده، ۱۳۸۱: ۲۰۴).

هویت ملی ایرانی^۱

هویت ملی ایرانی، مجموعه ای از گرایش ها و نگرش های مثبت نسبت به ارزش های ملی، دینی، فرهنگی، جامعه ای، انسانی و در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، سیاسی و زبانی است (قربانی، ۱۳۸۳: ۶۵). که شالوده مرکزی واحدی ندارد. بلکه همچون موازیکی است که عوامل مختلف از تاریخ و فرهنگ ایرانی، مذهب اسلام و تشیع، فرهنگ و تمدن مدرن و فرایند های جهانی شدن در شکل گیری آن مؤثر بوده اند (بشیریه، ۱۳۸۱: ۱۲۱). عده ای معتقدند که این مفهوم امری تازه و متعلق به دوران جدید نیست و حیات ایرانی شاهد دگرگونی هایی در مذهب، زبان و جغرافیا بوده است (تکمیل همایون، ۱۳۸۶: ۲۱). برخی دیگر طرح این مفهوم را به دوران معاصر و بواسطه حضور و استیلای فرهنگی غرب نسبت می دهند. یعنی این غیر ما، دیگر است که شرایط طرح پرسش را در ما ایجاد نموده و به این ترتیب اساساً طرح مسأله هویت در ایران مقوله ای دفاعی است و پرسش از هویت تاریخی و تمدنی مان را، از طریق و بواسطه حضور غرب از خود می کنیم (هودشتیان، ۱۳۸۰: ۱۷۲).

۱-۲- شرح و بیان مسأله پژوهشی

جهان در آغاز هزاره سوم میلادی، شاهد ظهور جامعه ارتباطی فراگیری است که در آن جهانی شدن به مثابه بارزترین و بحث انگیزترین ویژگی آن می باشد. جهانی شدن اغلب مراحل مختلفی مانند پیشروی پیوسته در هر مکان و پخش شدن فراگیر در هر زمان را در بر می گیرد و امروزه توسعه آن اجتناب ناپذیر است. به راستی جهانی شدن یک انقلاب عمیق جهانی است و همه انقلابها، سنت ها و عرف مردم را در هم می ریزند و امنیت، سلامتی و هویت را تهدید می کنند (Robertson, 1992: 8).

مفهوم «جهانی شدن» که از نیمه دوم قرن بیست (۱۹۸۰) با اصطلاح «دهکده جهانی»^۱ مک لوهان و سپس «جامعه جهانی»^۲ برژینسکی وارد ادبیات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان شد همانند بسیاری دیگر از مفاهیم علوم اجتماعی از تعریف دقیقی برخوردار نیست.

^۱ - Iranian national identity

در واقع چند وجهی بودن پدیده جهانی شدن، شمول و فراگیریش به عرصه های عمومی، سیاسی و روزنامه نگاری و متأثر شدن از جهت گیریهای ایدئولوژیک و سیاسی در کنار نوپا بودن نظریه پردازی و مطالعات معطوف به آن بر ابهام آن افزوده و طیف وسیعی از موافقین و مخالفین را بوجود آورده است. با افزایش امکان مبادله ذهنی و فکری و همچنین رشد توریسم و مهاجرت، عرصه تعاملات بشری بیش از پیش گسترش یافته است. در این راستا مفهوم «فرهنگ جهانی» و یا «جهانی شدن فرهنگ» شکل گرفته است.

اگر استعمار و استعمارزدایی را موتور محرکه مسئله هویت در اواسط قرن بیستم بدانیم، توسعه ارتباطات و گسترش شبکه های اطلاعاتی در اواخر قرن بیست و اوایل قرن بیست و یکم، بدون تردید مهم ترین عامل رشد و گسترش پوشش های هویتی در سراسر جهان می باشد. این در حالی است که فرهنگ، هویت ملی و قومی یک جامعه را رقم می زند و آن را از سایر ملل و اقوام متمایز می سازد. بحث هویت همیشه و به صورت ناگون در اندیشه های اجتماعی مطرح بوده است (نقیب زاده، ۱۳۸۱: ۳۲).

هویت ملی ایرانی متشکل از فرهنگ ایران باستان، فرهنگ اسلامی و فرهنگ مدرن از پیچیدگی و جذابیت خاصی برخوردار است. ورود اسلام به ایران یکی از مهم ترین رویداد های تاریخی- فرهنگی ایران بود. این ورود به هیچ روی مبین یک گسیخت کامل نبود. و از اختلاط فرهنگ ایرانی و اسلامی فرهنگ جدیدی بوجود آمد که به مدت چهارده قرن به هویت ملی ایرانیان و نگرش آنها به جهان و رفتار اجتماعی و سیاسی آنها جهت داد (نقیب زاده، ۱۳۸۱: ۹۹). اما مدرنیت که در آغاز قرن نوزدهم به آسیب زننده ترین و در نتیجه بیدار کننده ترین شکل خود، یعنی امپریالیسم نظامی گرانه، وارد ایران و بسیاری از کشورهای دیگر شد (وحدت، ۱۳۸۲: ۷)، گسیخت مهم فرهنگی را در جامعه ایران رقم زد. برخورد با غرب تأثیرات عمیقی را بر فرهنگ و هویت ایرانی باقی گذاشت. در واقع فرهنگ مدرن، نظام فرهنگ سنتی را با چالش های جدی مواجه کرد. در حال حاضر نیز فرایند جهانی شدن با تبادل و گردش فرهنگ های ملی و بومی از یکسو و نیز اشاعه فرهنگ غربی و بخصوص آمریکایی از سوی دیگر، فرهنگ ها و هویت ها را با دوگانگی مواجه کرده است. در این باره استوارت هال سه وضعیت را پیش بینی می کند: ۱- هویت های ملی در نتیجه رشد همگون سازی فرهنگی و پست مدرن جهانی از بین خواهند رفت. ۲- هویت های ملی یا محلی به سبب مقاومت در برابر فرآیند جهانی شدن تقویت می شوند. ۳- هویت های ملی رو به زوال می گذارند، اما هویت های ترکیبی جدیدی جایگزین آنها می شوند (طاهری، ۱۳۸۵: ۳۱).

¹ - village.

2- Global society.

این پژوهش وضعیت چهارمی را عنوان می کند که در آن فرهنگ ها هویت های ملی در فرایند جهانی شدن عناصر پایا و پویای خود را حفظ می کنند و عناصر سازنده فرهنگ جهانی را نیز جذب می کند و به یک ادغام شایسته فرهنگی دست می زند. در این وضعیت شاهد بازسازی هویت های ملی در عرصه جهانی شدن خواهیم بود چرا که هویت های ملی نه تنها رو به زوال نمی روند بلکه در فضای جهانی شدن بالنده تر خواهند شد. در این پژوهش در صدد است تا تأثیرات جهانی شدن را بر هویت ملی ایرانی مورد بررسی قرار دهد. در این راستا، متغیر مستقل «جهانی شدن» و متغیر وابسته «هویت ملی ایرانی» است. جهانی شدن به عنوان فرایند فشرده گی زمان و مکان با شاخصه هایی چون توسعه ارتباطات جمعی، گسترش شبکه های ماهواره ای و اینترنتی، گسترش سازمان های فراملی، توسعه تجارت جهانی، رشد صنعت توریسم و... بسیاری از تعاریف کهن هویتی و فرهنگی را به چالش کشانده و پیدایش شاخه های دیگر را امکان پذیر ساخته است.

نکته حائز اهمیت در عصر جهانی شدن نفوذ پذیری مرزهای مختلف فکری، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مردمان جهان است. در این راستا هویت ملی ایران نیز تحت تأثیر جریان فرهنگی جهانی شدن قرار گرفته است. این پژوهش با تأکید بر مفهوم هویت ملی ایرانی به عنوان یک کل منسجم شاخصه های ایرانی، اسلامی و مدرن هویت ایرانی را مورد توجه قرار داده است و معتقد است که هویت ایرانی می تواند از یک انسجام ساختاری در عرصه جهانی شدن بر خوردار باشد. در این راستا رابطه ابعاد ایرانی، اسلامی و مدرن هویت ایرانی در عصر جهانی شدن مورد توجه قرار خواهد گرفت.

به بیان دیگر فرهنگ ایرانی - اسلامی که بنیاد هویت ایرانی را تشکیل می دهد به شدت تحت تأثیر روند نوگرایی و تجدد مدرن عصر جهانی شدن دارد. (هر چند آشنایی با مفاهیم تجدد به آغاز قرن ۱۹ میلادی در ایران بر می گردد و این پژوهش مدرنیته را به عنوان یکی از شاخصه های هویت ایرانی مدنظر گرفته است اما بدیهی است که ابعاد و گستره نوگرایی و تجدد خواهی در عصر جهانی شدن با توجه به گسترش شبکه های اطلاعاتی و ارتباطی و سهولت دسترسی به منابع ارتباط جمعی بسیار متفاوت و ابعاد بسیار گسترده ای پیدا کرده است). این تأثیرات را می توان در وجوه مختلف زندگی فردی، اجتماعی و فرهنگی شهروندان ایرانی همانند نحوه آداب و معاشرت، پوشش، زبان، اسامی، هنجارها و ارزش ها، رفتار اجتماعی و حتی در فرهنگ مذهبی و مراسم سوگواری ونوحه خوانی مشاهده کرد.

از آنجا که این پژوهش بر اساس نظریات آنتونی گیدنز جهانی شدن را ادامه روند مدرنیته می داند. معتقد است که فرهنگ و هویت ایرانی در برابر فرآیند جهانی شدن ۳ موضع را اتخاذ کرده است:

۱- مقاومت: بنیاد گرایی اسلامی

۲- ادغام: تهاجم فرهنگی و بحران هویت و معنا

۳- بر خورد عالمانه: حفظ هویت ملی و بومی و تعامل و احترام نسبت به فرهنگ ها و هویت های دیگر .

هر چند مواضع مذکور در طول تاریخ معاصر ایران در برابر جریان تجدد خواهی و نوگرایی اتخاذ شده است اما در طول ۳ دهه (۱۳۵۷ - ۱۳۸۷) و در عرصه جهانی شدن از شدت و گستردگی بسیار بیشتری برخوردار بوده است. چنانکه مواضع فکری، فرهنگی، عقیدتی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایرانیان را به صورت جدی تحت تأثیر قرار داده است. در این پژوهش هر یک از مواضع مذکور در بخش های مختلف مورد بررسی قرار خواهد گرفت و به این مهم پرداخته می شود که واکنش هویت و فرهنگ ایرانی در برابر جریان جهانی شدن چه بوده است؟

در این راستا بیش از هر چیز جامعه ایرانی نیازمند مدیریت، برنامه ریزی و آموزش است تا در حله اول بتواند از بحران معنا و تهاجم فرهنگی در عصر جهانی شدن دوری گزیده و در حله دوم فرهنگ و هویت ملی خود را به جهانیان معرفی کند. در عصر جهانی شدن که همراه با گسترش شبکه های اطلاعاتی و ارتباطی است، می توان از این فرصت استفاده کرد و هویت و فرهنگ ایرانی شامل شعر و ادب فارسی، آثار باستانی، موسیقی ایرانی، جشن ها و اعیاد ملی-مذهبی و... را که حافظ هزاران سال تمدن، فرهنگ و هویت ملی است، به جهانیان معرفی کرد تا در انزوای فرهنگی قرار نگرفته و تبلیغات ضدایرانی (نظیر فیلم سیصد و...) معرفی برای هویت ایرانی نباشد.

شاید تا حدودی اندیشه های آنتونی گیدنز با هدف این پژوهش همخوانی داشته باشد. هر چند گیدنز یک مدرنیست است و مدرنیست ها به وجود شکافی بزرگ میان سنت و مدرنیته معتقدند اما اندیشه های گیدنز از آن جهت که:

۱- جهانی شدن را به پدیده ای صرفاً اقتصادی تقلیل نمی دهد و روایتی فرهنگی - اجتماعی از آن ارائه می دهد (گل محمدی، ۱۳۸۶: ۴).

۲- جهانی شدن را صرفاً غربی شدن و آمریکایی شدن، ادغام در اقتصاد جهانی و بازار آزاد و یا شکل گیری نهادهای جهانی و ارتباطات جهانی نمی داند (جلایی پور، ۱۳۸۴: ۳۷).

۳- ارزیابی مثبت گیدنز از جهانی شدن و این که جهانی شدن با مشارکت همه مذاهب و تمدنها به وقوع پیوسته است (فراگوزلو، ۱۳۸۱: ۲)، مورد توجه این پژوهش قرار دارد.

هر چند مبنای تئوریک این پژوهش بر اساس نظریات آنتونی گیدنز در مورد جهانی شدن فرهنگ است و لیکن پژوهش مذکور در صدد تلفیق شایسته سنت و مدرنیته (سنت متشکل از ایرانیت و اسلامیت) می باشد و این

مهم در دستگاه اندیشه گیدنز جایگاهی ندارد و بنابراین پژوهشگر صرفاً در مواردی که اشاره شد از نظریات آنتونی گیدنز در این پژوهش تأسی جسته است. این در حالی است که نظریات گیدنز در مورد جهانی شدن و تأثیر آن بر فرهنگها و هویت های ملی مورد بررسی قرار خواهد گرفت. موضوع این است که در یابیم که هویت ما فقط در هویت ملی مان خلاصه نشده، بلکه دارای یک خاطره جمعی و قومی است. دربرگیرنده ارزشهای فردی و اجتماعی است (ثلاثی ۱۳۸۶: ۳). شاید هویت نژادی و مذهبی ما، علی رغم رابطه با غرب، کم و بیش استوار مانده است، اما هویت تاریخی و جمعی مان، مشخصه های فکری مان درباره هستی، زمان، تاریخ، جامعه و سیاست دچار تزلزل های جدی شده اند (هودشتیان ۱۳۸۱: ۱۷۳). پس ما دیگر نمی توانیم از هویت ایرانی همچون مقوله ثابت و پایدار سخن بگوییم.

به تدریج واقعیت های جدید در ما شکل می گیرد، واقعیتی که هر چند بیشتر جهانی است. نه این که غرب تعیین کننده ی آن هویت جهانی و انتخاب کننده ی سرانجام آن باشد. بلکه خود غرب نیز دیگر نهایت تمدن و مسیر جهانی شدن و عاقبت آنرا نمی داند. این پژوهش تلاش می کند اثرات جهانی شدن بر هویت ملی ایرانی در دوره بعد از انقلاب اسلامی (۱۳۵۷ - ۱۳۸۷) را مورد بررسی قرار داده و با توجه به چالشها و فرصت هایی که جهانی شدن فرا روی هویت ملی ایرانی قرار داده است، به ارائه راهکار های مناسب بپردازد.

۱-۳- پیشینه تحقیق

بررسی آثار جهانی شدن بر فرهنگ و هویت ملی در ایران از جمله دغدغه هایی است که ذهن اندیشمندان و پژوهشگران بسیاری را به خود معطوف ساخته است. این که سرانجام، جهانی شدن، فرهنگ و هویت ملی در ایران را در مسیر زوال و یا بالندگی قرار خواهد داد؟ پرسشی است که به پاسخهای متعدد منجر شده است، از جمله:

فردین قریشی (۱۳۸۱) در مقاله ای تحت عنوان «جهانی شدن و تحول در تصور ما از خویشتن» نقش فرآیند جهانی شدن را در تحول هویت افراد مورد بررسی قرار داده و معتقد است که جهانی شدن اسباب دسترسی انسان ها را به منابع مختلف هویتی فراهم می سازد و این دسترسی، به ترتیب منجر به دید بهتر در منابع هویتی سابق، بحران هویت و شکل گیری تصاویر هویتی جدید می گردد. بر اساس این تبیین، سعی شده تا روش هایی برای مدیریت بهینه تحول هویت در عصر جهانی شدن ارائه شود.